

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

К.П. Гавриловська

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З КУРСУ
**«Психологія впливу
та протидії маніпуляціям»**

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2018

УДК 159.922.27

Г12

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол №16 від 25.06.2018 р.).*

Рецензенти:

Моляко В.О. – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології
творчості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Чабанюк Н.І. – кандидат психологічних наук, перший заступник начальника ДУ
«Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських».

Гавриловська К.П.

Г12

Методичні рекомендації з курсу «Психологія впливу та протидії
маніпуляціям» – Житомир, 2018. – 53 с.

Методичні матеріали з курсу «Психологія впливу та протидії маніпуляціям» складено відповідно до місця та значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою з напряму підготовки 053 «Психологія». Вони охоплюють всі змістові модулі, визначені освітньо-професійною програмою.

Методичні матеріали з дисципліни «Психологія впливу та протидії маніпуляціям» складаються зі: вступу, розподілу навчальних годин на модулі, тем лекційного курсу дисципліни, інструктивно-методичних матеріалів до практичних занять, а також до самостійної роботи студентів; наявні завдання та вимоги до підсумкових модульних робіт і до іспиту, список рекомендованої літератури.

УДК 159.922.27

© К. П. Гавриловська, 2018

ЗМІСТ

Вступ	4
Структура навчальної дисципліни	5
Рекомендації до організації самостійної роботи	7
Модуль 1	8
Лекційний курс	9
Практичні заняття	11
Завдання до ПМР 1	16
Модуль 2	17
Лекційний курс	18
Практичні заняття	20
Завдання до ПМР 2	25
Модуль 3	26
Лекційний курс	27
Практичні заняття	29
Завдання до ПМР 3	34
Модуль 4	35
Лекційний курс	36
Практичні заняття	38
Завдання до ПМР 4	42
Вимоги до іспиту	43
Література	47
Критерії оцінювання	52

Вступ

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Психологія впливу та протидії маніпуляціям» є ознайомлення студентів із основними видами та механізмами впливу на поведінку людей у процесі міжособистісної взаємодії, зі способами розпізнавання методів деструктивного впливу та способами протистояння маніпуляціям.

Завдання:

- оволодіння студентами категоріально-термінологічним апаратом психології впливу;
- ознайомлення із особливостями різних видів впливу, способами захисту від маніпулювання у міжособистісних стосунках.

Програмні результати навчання:

- Розповідати про наукові здобутки та результати психологічних досліджень науково-популярною мовою.
- Розробляти систему рекомендацій для осіб різних категорій.

1. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Модуль 1. Загальне методологічне підґрунтя психології впливу						
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади психології впливу						
Тема 1. Вплив як предмет вивчення психології	3/3	2/2				1/1
• Класичні види впливу	4/6		2/2			2/4
• Переконування	4/4		2			2/4
• Самопрезентація	4/4		2			2/4
• Міжособистісний вплив	4/4		2			2/4
За змістовим модулем 1	19/21	2/2	8/2			9/17
Змістовий модуль 2. Методологічні засади психології впливу						
Тема 2. Емпіричні дослідження у психології впливу	3/1	2				1/1
• Класичні експерименти в психології впливу	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3/3					3/3
За змістовим модулем 2	11/9	2				9/9
Разом за модулем 1	30/30	4/2	8/2			18/26
Модуль 2. Вплив на масову поведінку						
Змістовий модуль 3. Вплив у політиці						
Тема 3. Масова поведінка як предмет вивчення у психології	3/3	2/2				1/1
Тема 4. Вплив на масову поведінку	3/1	2				1/1
• Масові психічні стани та прояви	4/6		2/2			2/4
• Психологія чуток	4/4		2			2/4
• Масові настрої	4/4		2			2/4
• Чорний піар	4/4		2			2/4
Тема 5. Мода як феномен психології впливу	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3/3					3/3
Разом за модулем 2	30/30	4/2	8/2			18/26
Модуль 3. Маніпулятивний вплив						
Змістовий модуль 4. Маніпулювання у різних сферах суспільного життя						
Тема 6. Основні поняття та сутність маніпулятивного впливу	3/3	2/2				1/1
• Маніпулювання як вид впливу	4/6		2/2			2/4
• Типологія політичних маніпуляторів	4/4		2			2/4
• Особливості здійснення сугестивного впливу в інтернеті	4/4		2			2/4
Тема 7. Маніпулювання у релігійній сфері	3/1	2				1/1
• Маніпулювання в неорелігійних культах	4/4		2			2/4
Тема 8. Конформізм	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3/3					3/3
Разом за модулем 3	30/30	4/2	8/2			18/26

Модуль 4. Захист від маніпулювання						
Змістовий модуль 5. Способи захисту від маніпулятивного впливу						
Тема 9. Захист від маніпулятивного впливу	4/6	2				2/6
• Захист від маніпулювання	4/6		2/2			2/4
• Розпізнавання брехні в міжособистісному спілкуванні	4/4		2			2/4
Тема 10. Сучасні способи протистояння деструктивному впливу	6/2	2				4/2
• Розпізнавання основних прийомів нейролінгвістичного програмування у комунікативних ситуаціях	4/4		2			2/4
• Психологічні ігри: розпізнавання та протидія	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ) *	3/3					3/3
Разом за модулем 4	30/30	4/-	6/2			20/28
Усього годин	120/75	16/6	30/8			74/57
Всього	120	16	30			74

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими **напрямами**:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- підготовка практичних завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт та екзамену.

Підготовка теоретичних питань до практичних занять передбачає опрацювання питань практичного заняття, які повністю або частково розглядаються на лекції або виносяться на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки

- Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).
- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
- Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.
- Прочитайте ці розділи.
- Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.
- Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.
- Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.
- Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.
- Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися на консультації до викладача.
- Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання. Ви можете це зробити, відповівши на тестові питання до теми або розв'язавши практичні завдання.

Підготовка до підсумкової модульної роботи (ПМР) та екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни у цілому.

Алгоритм підготовки

- Ознайомтеся з переліком питань та завдань до ПМР або екзамену.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).
- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.
- Визначте рівень знань з кожного питання.
- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до лабораторних занять.
- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

Пам'ятка. Якщо ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у Графіку проведення консультацій (кафедра соціальної та практичної психології). Ставити питання на ПМР або екзамені вже запізно.

Примітка: обов'язковою умовою допуску до екзамену є засвоєння знань з теми, яка виносилася на самостійне опрацювання. Якщо ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у графіку проведення консультацій (кафедра соціальної та практичної психології).

Модуль 1 Загальне методологічне підґрунтя психології впливу

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади психології впливу						
Тема 1. Вплив як предмет вивчення психології	3/3	2/2				1/1
• Класичні види впливу	4/6		2/2			2/4
• Переконування	4/4		2			2/4
• Самопрезентація	4/4		2			2/4
• Міжособистісний вплив	4/4		2			2/4
За змістовим модулем 1	19/21	2/2	8/2			9/17
Змістовий модуль 2. Методологічні засади психології впливу						
Тема 2. Емпіричні дослідження у психології впливу	3/1	2				1/1
• Класичні експерименти в психології впливу	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3/3					3/3
За змістовим модулем 2	11/9	2				9/9
Разом за модулем 1	30/30	4/2	8/2			18/26

Умови допуску до написання ПМР:

- відвідати 4 з 4-х практичних занять.
- отримати на заняттях 6 з 9-ти можливих оцінок та 1 оцінку за володіння темою, що виноситься на самостійне опрацювання.

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- ознайомлення зі змістом основних понять до теми;
- опрацювання першоджерел;
- підготовка інформаційних повідомлень до теми заняття;
- виконання індивідуальних завдань.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. ВПЛИВ ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ

Мета: надати інформацію про становлення психології впливу, розкрити соціально-психологічну сутність феномену впливу, формувати у студентів установку на якісне вивчення матеріалу курсу, виховувати почуття відповідальності за рівень своєї фахової підготовки

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль і значення різних методів впливу у різних сферах суспільного життя.

Основні поняття	<p><i>Вплив, протистояння впливу, ініціатор впливу, адресат впливу, процес впливу, ситуації впливу, ознаки психологічного впливу, сугестія, сугестивні технології, психотронний вплив, психофізична зброя.</i></p> <p><i>Механізми впливу на психіку людини та її свідомість, засоби сугестії: вербальні (фрази, слова, наголоси та інтонації); паралінгвістичні (висота, тон, тембр голосу); невербальні (міміка, жести, проксемика, особливості поведінки учасників відеоряду).</i></p> <p><i>Підходи до пояснення феномену психологічного впливу: психоаналітично орієнтований підхід, гіпнотичний підхід, еріксонівський гіпноз, нейролінгвістичне програмування.</i></p> <p><i>Система методів психологічного впливу, психологічна атака, психологічне програмування, психологічний тиск, маніпулювання, психічні автоматизми, соціальні стереотипи, метафори, мотиваційне забезпечення, обумовлення, мотиваційне опосередкування.</i></p>
------------------------	---

План:

1. Поняття про вплив.
2. Мета впливу.
3. Види впливу.
4. Засоби впливу на психіку людини та її свідомість.
5. Види сугестивних підходів у здійсненні психологічного впливу.
6. Система методів психологічного впливу.

Література

Основна література

1. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. — СПб: Питер, 2000. — 448 с.
2. Москаленко В.В. Психология социального влияния. Навч. пос. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 448 с.
3. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.

Додаткова література

1. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. Перераб. изд. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. — 384с.
2. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
3. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Наведіть приклади конструктивного та деструктивного впливу.
2. Які є «психологічні» засоби впливу?

Тема 2. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ ВПЛИВУ

Мета: надати інформацію про експериментальні дослідження у психології впливу, розкрити соціально-психологічну сутність групових феноменів, показати можливості психологів з експериментального дослідження впливу.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль і значення експериментальних досліджень для розвитку психології впливу.

Основні поняття	<i>Соціально-психологічний експеримент, групова динаміка, механізми групової поведінки, розв'язання внутрішньогрупових суперечностей, ідеосинкразійний кредит, психологічний обмін, загальна характеристика групових процесів: утворення та розвиток групи, нормоутворення, диференціація в групі, інтеграція групи, прийняття групових рішень. Групові феномени, соціальна фасилітація, стрибок ризику, групова поляризація, групове мислення, соціальна лінь. Групові ефекти, ефект соціальної фасилітації (інгібіції), ефект групової належності, ефект Рінгельмана, ефект синергії, ефект групового мислення, ефект конформізму, ефект моди (групового наслідування), ефект ореола ("гало-ефект"), ефект групового фаворитизму, ефект групового егоїзму, ефект маятника, ефект хвилі, ефект пульсара, ефект бумеранга, ефект "ми - вони".</i>
------------------------	---

План:

1. Проблеми проведення емпіричних досліджень у психології впливу.
2. Групові феномени та їх дослідження.
3. Групові ефекти.

Література

Основна література

1. Зимбардо Ф., Лайппе М. Социальное влияние. — СПб: Питер, 2000. — 448 с.
2. Копець Л. Класичні експерименти в психології [Текст] : навч. посібник / Л. Копець. — К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2010. — 283 с.
3. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.

Додаткова література

1. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. Перераб. изд. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. - 384с.
2. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
3. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Розкрийте зміст поняття «синергія».
2. Наведіть приклади прояву ефекту групового фаворитизму.
3. Розкрийте значення феномену «ефект Рінгельмана».

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1
МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ

Мета: розкрити соціально-психологічну сутність методів та засобів впливу на поведінку людей.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати класичні механізми впливу.

Основні поняття	<i>Зараження. Структурно-динамічна модель переконуючої комунікації (за О. Панасюком). Навіювання. Гіпноз. Колективні ілюзії та галюцинації. Судомні епідемії. Мальованичина. Ефективність навіювання. Контрсугестія. Види навіювання: позитивне (етичне) і негативне (неетичне). Гетеросугестія (вплив зовні) та аутосугестія (самонавіювання). Пряме і непряме, навмисне і ненавмисне навіювання. Наслідування. Свідоме наслідування. Несвідоме наслідування. Наслідування як один із важливих механізмів соціалізації особистості.</i>
------------------------	--

План:

1. Зараження.
2. Наслідування.
3. Навіювання.
  - а. Психічні епідемії.
  - б. Гіпнотичне навіювання
  - с. Еріксонівський гіпноз
  - д. «Циганський» гіпноз
  - е. Самонавіювання

Реферат	Причини виникнення та психологічні механізми існування Мальованичини
ІНДЗ	Розробіть інформаційний буклет «Циганський гіпноз: способи уникнення та протидії»
Групова робота	У підгрупах визначте, якими рисами та характеристиками має володіти людина, щоб пробуджувати імпульс до наслідування

Література

Основна література

1. Бехтерев В. М. Внушение и его роль в общественной жизни // В. М. Бехтерев. Гипноз. — Д.: Сталкер, 2000. — С. 125—246.
2. Липецкий М. Л. Внушение и мы. (Наука и прогресс). М.: Знание, 1983. — 96 с.
3. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч. пос. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 448 с.
4. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).
5. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.

Додаткова література

1. Александров А.А. Аутотренинг. 2-е изд. — СПб.: Питер, 2011. — 240 с.
2. Бубличенко М. М. Гипнотические приемы в общении. / М. М. Бубличенко. Ростов н/Д: Феникс, 2005. — 112с. (Зеркало души)
3. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»)
4. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей / Д.Карнеги. — М., 1989. — 288 с.
5. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
6. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
7. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других! (серия «Главный учебник»). — СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. — 336 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. У чому полягає різниця між прямим і непрямим навіюванням.
2. Проаналізуйте відмінності між поняттями «навіювання» та «наслідування».
3. Назвіть основні інтерпретації поняття „наслідування”.
4. Які основні характеристики наслідування називає Г.Тард?
5. Розкрийте значення терміна "зараження".

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

ПЕРЕКОНУВАННЯ

Мета: розкрити соціально-психологічну сутність методів та засобів впливу на поведінку людей.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати особливості переконування як механізму впливу.

О
с
н
о
в
ні
п
о
н
я
т
я

Переконування. Способи переконування: прямий та непрямий (опосередкований). Складові переконування (комунікатор, повідомлення, спосіб передавання повідомлення, аудиторія). Позиції комунікатора: відкрита, закрита або відсторонена. Цілі переконування. Механізм переконування: Модель когнітивної реакції Е. Гринвальда. Позитивне самопереконування.

Емпіричні дослідження ефективності переконуючого впливу. Нерективне вимірювання. Схеми дослідження: план «до-після» та план «тільки після».

Чинники ефективності переконуючого впливу. Мотивація, особиста причетність, потреба у розмірковуванні, можливість проаналізувати переконуючий вплив.

Прагнення до точності. Прийоми оцінки інформації: авторитет комунікатора, професійна компетентність, надійність, реакції оточуючих, підготовані ідеї. Особиста причетність: настрій, навіюваність, прийняті рішення, небажана інформація. Захисна реакція і заперечення. Репутація професіонала і професійний жаргон. Надійність і потреба в розмірковуванні.

Прагнення до послідовності. Принципи послідовності. Теорія балансу. Теорія когнітивного дисонансу. Когнітивний дисонанс. Контростановочні дії. Дисонанс після прийняття рішення. Чинники прагнення до послідовності: збудження, схильність до послідовності, наслідки контростановочних дій, Вираженість непослідовності. Прагнення до узгодженості.

Прагнення до соціального схвалення. Чинники прагнення до соціального схвалення: самокорекція, гендерні відмінності, роль аудиторії, очікування дискусії.

Опір переконуючому впливу. Контраргументація. Щеплення установки. Моделі дворівневої обробки переконуючого повідомлення. Модель найбільшої імовірності аналізу. Евристично-систематична модель.

План:

1. Поняття про переконування.
2. Чинники ефективності переконуючого впливу.
3. Прагнення до точності.
4. Прагнення до послідовності.
5. Прагнення до соціального схвалення.
6. Опір переконуючому впливу.

Реферат	Авторитет комунікатора: чинники та способи формування Способи когнітивної підготовки ідей
ІНДЗ	Розробіть інформаційний буклет «Як підготуватися до публічного виступу» Запропонуйте програму одноденного тренінгу; мета: розвинути навички переконуючого впливу
Групова робота	Визначте способи попередження та нейтралізації контраргументів у процесі переконуючого впливу. Визначте роль невербальних засобів у процесі аргументації

Література

Основна література

1. Майерс Д. Соціальна психологія. СПб, 1999. – 688 с. С. 310-354.
2. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Соціальна психологія. Пойми себе, чтобы понять других! (серия «Главный учебник»). – СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. – 336 с. С. 174-221.

Додаткова література

3. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»). С. 125-157.
4. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
5. Чалдини Р. Переконання: революційний метод впливу на людей. — Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 352 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Доведіть, що переконування є цивілізованим видом впливу.
2. Як можна опиратися переконуючому впливу?
3. Розкрийте значення чинників ефективності переконуючого впливу.
4. Як зміна установок може бути критерієм ефективності переконування?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ

Мета: розкрити соціально-психологічну сутність методів та засобів впливу на поведінку людей.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати самопрезентацію як механізм впливу.

Основні поняття	<i>Чинники самопрезентації, ситуації самопрезентації, усвідомлення себе на публіці, самокорекція, природа самопрезентації, соціальна тривога, презентація своєї привабливості, стратегії набуття симпатії, вираз своєї симпатії чужим людям, наука про розшифровування виразів обличчя, створення ілюзії подібності, збільшення своєї фізичної привабливості, конформізм, демонстрація скромності, гендерні відмінності у самопрезентації, дружба, контакти з представниками влади, дилема різномірної аудиторії, презентація своєї компетенції, стратегії самопросування, організація презентацій, претензії на компетентність, представлення себе, мотивація компетентності і сором'язливість, значення компетентності, перевірка компетентності, цикл самопросування, демонстрація високого статусу і влади, демонстрація артефактів високого статусу і влади, надмірне споживання, об'єднання себе з іншими, демонстрація статусу і влади через невербальну поведінку, мова тіла, гендерні відмінності у демонстрації статусу і влади, суперництво за особистісні та матеріальні ресурси, створення перешкод для самого себе, хибна сором'язливість.</i>
------------------------	--

План:

1. Самопрезентація. Чинники самопрезентації.
2. Презентація своєї привабливості.
3. Презентація своєї компетентності.
4. Демонстрація високого статусу і влади.

Реферат ІНДЗ	Скромність як чинник уповільненого кар'єрного зростання Розробіть інформаційний буклет, що презентує Вас як успішного психолога та може привабити нових клієнтів. Запропонуйте програму одноденного тренінгу; мета: розвинути навички успішної самопрезентації. Проаналізуйте цілі та чинники самопрезентації, наведіть доречні приклади. Опишіть невербальні прояви демонстрації людиною свого високого статусу.
Групова робота	У підгрупах визначте, якими рисами та характеристиками має володіти людина, щоб успішно проводити різного роду презентації. Якими можуть бути атрибути компетентності психолога?

Література

Основна література

1. Майерс Д. Соціальна психологія. СПб, 1999. – 688 с. С. 94-99.
2. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Соціальна психологія. Пойми себе, чтобы понять других! (серия «Главный учебник»). – СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. – 336 с.. С. 135-174.

Додаткова література

1. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»)
2. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. – Мн.: Харвест, 2001. – 688 с.
3. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 608 с.
4. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Доведіть, що самопрезентація є цивілізованим видом впливу.
2. Як можна підвищити ефективність самопрезентації?
3. Розкрийте значення чинників успішної самопрезентації.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4
МІЖСОБИСТІСНИЙ ВПЛИВ

Мета: розкрити соціально-психологічну сутність методів та засобів міжособистісного впливу.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати механізми міжособистісного впливу.

Основні поняття	<i>Психологічний вплив, протистояння впливу, ініціатор впливу, адресат впливу, аргументація, маніпуляція, навіювання, зараження, наслідування, переконання, прохання, примус, напад, контраргументація, конфронтація, ухилення, відмова, інформаційний діалог, правило взаємного обміну, зобов'язання і послідовність, соціальний доказ, вподоба, авторитет, дефіцит, миттєвий вплив.</i>
------------------------	---

План:

1. Стратегії міжособистісного впливу.
2. Правило взаємного обміну.
3. Зобов'язання і послідовність.
4. Соціальний доказ.
5. Вподоба.
6. Авторитет.
7. Дефіцит.
8. Миттєвий вплив.

Реферат ІНДЗ	Стратегії міжособистісного впливу в політичній діяльності Підберіть зі сучасних українських реалій приклади застосування стратегій міжособистісного впливу (за Р. Чалдіні). Оберіть будь-які три стратегії із запропонованих Р. Чалдіні. Опишіть, як їх можна використати варварським і цивілізованим способами.
Групова робота	У підгрупах визначте, як можна протистояти різним стратегіям міжособистісного впливу

Література

Основна література

1. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч.пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
2. Чалдіні Р. Психологія впливу. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 368 с..

Додаткова література

1. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
2. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. – Мн.: Харвест, 2001. – 688 с.
3. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 608 с.
4. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.
5. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других! (серия «Главный учебник»). – СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. – 336 с. С. 231-256.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Наведіть приклади застосовування правила взаємного обміну в політичній сфері.
2. Як символи авторитету одного зі співрозмовників можуть вплинути на діалог?
3. Розкрийте значення соціального доказу як стратегії міжособистісного впливу.

КЛАСИЧНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ В ПСИХОЛОГІЇ ВПЛИВУ

Мета: отримати інформацію про експериментальні дослідження у психології впливу, розкрити соціально-психологічну сутність групових феноменів, показати можливості психологів з експериментального дослідження впливу.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль і значення експериментальних досліджень для розвитку психології впливу.

Основні поняття	<i>Соціально-психологічний експеримент, групова динаміка, механізми групової поведінки, розв'язання внутрішньогрупових суперечностей, ідеосинкразійний кредит, психологічний обмін. Групові феномени, соціальна фасилітація, стрибок ризику, групова поляризація, групове мислення, соціальна лій, групові ефекти та їх дослідження. Групові ефекти, ефект соціальної фасилітації (інгібіції), ефект групової належності, ефект Рінгельмана, ефект синергії, ефект групового мислення, ефект конформізму, ефект моди (групового наслідування), ефект ореола ("гало-ефект"), ефект групового фаворитизму, ефект групового егоїзму, ефект маятника, ефект хвилі, ефект пульсара, ефект бумеранга, ефект "ми - вони".</i>
------------------------	--

План

1. Експеримент Н. Трипплетта.
2. Хоторнські дослідження.
3. Парадокс Лап'єра.
4. Експерименти М. Шерифа.
5. Експерименти С. Аша. Дослідження конформізму. Варіації експерименту Аша.
6. Експеримент С. Мілграма.
7. Експерименти С. Московічі.
8. Дослідження просоціальної поведінки Дж. Дарлі і Б. Латане.

Завдання для самостійної роботи

■ опрацювати питання	3 години
■ опрацювати основні поняття	2 години

Оцінювання

■ перевірка рівня засвоєння знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии») С. 67-82, 329-348.
2. Копець Л. Класичні експерименти в психології [Текст] : навч. посібник / Л. Копець. — К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2010. — 283 с.
3. Майерс Д. Социальная психология. СПб, 1999. — 688 с. С. 268-292, 354-398.
4. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии — СПб.: Издательство «Питер», 2000. — 336 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»). С. 127-243.
5. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других! — СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. — 336 с. С. 222-239.

Додаткова література

1. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. Перераб. изд. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. — 384с.
2. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ 1

Умовою допуску до ПМР є виконання всіх обов'язкових видів робіт, передбачених програмою курсу.

I. Тестові завдання (максимальна кількість балів – 20).

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Поняття про вплив. Мета впливу.
2. Види впливу.
3. Групові феномени та їх дослідження у психології впливу.
4. Групові ефекти та їх дослідження у психології впливу.
5. Зараження як вид психологічного впливу.
6. Наслідування як вид психологічного впливу.
7. Навіювання як вид психологічного впливу.
8. Психічні епідемії.
9. Гіпнотичне навіювання
10. Еріксонівський гіпноз
11. Поняття про переконування. Чинники ефективності переконуючого впливу.
12. Переконування: прагнення до точності.
13. Переконування: прагнення до послідовності.
14. Переконування: прагнення до соціального схвалення.
15. Самопрезентація. Чинники самопрезентації.
16. Презентація своєї привабливості
17. Презентація своєї компетентності
18. Демонстрація високого статусу і влади.
19. Основні стратегії міжособистісного впливу за Р. Чалдіні (Правило взаємного обміну. Зобов'язання і послідовність. Соціальний доказ.)
20. Основні стратегії міжособистісного впливу за Р. Чалдіні (Вподобання. Авторитет. Дефіцит.)
21. Експериментальні дослідження у психології впливу (Експеримент Нормана Трипплетта, Хоторнські дослідження, Парадокс Лап'єра)
22. Експериментальні дослідження конформізму.
23. Експериментальні дослідження феномену підпорядкування.

III. Професійно-орієнтовані завдання (оцінюються від 0 до 50 балів та виконується протягом вивчення навчальної дисципліни). Максимальна кількість балів – 50.

1. Розробіть інформаційний буклет «Циганський гіпноз: способи уникнення та протидії»
2. Розробіть інформаційний буклет «Як підготуватися до публічного виступу»
3. Опишіть способи попередження та нейтралізації контраргументів у процесі переконуючого впливу.
4. Оберіть будь-які три стратегії із запропонованих Р. Чалдіні. Опишіть, як їх можна використати варварським і цивілізованим способами.
5. Розробіть інформаційний буклет, що презентує Вас як успішного психолога-консультанта й може привабити нових клієнтів
6. Запропонуйте програму одноденного тренінгу; мета: розвинути навички переконуючого впливу
7. Запропонуйте програму одноденного тренінгу; мета: розвинути навички самопрезентації
8. Проаналізуйте цілі та чинники самопрезентації, наведіть доречні приклади

Модуль 2. Вплив на масову поведінку

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Змістовий модуль 3. Вплив у політичній сфері						
Тема 3. Масова поведінка як предмет вивчення у психології впливу	3/3	2/2				1/1
Тема 4. Вплив на масову поведінку	3/1	2				1/1
• Масові психічні стани та прояви	4/6		2/2			2/4
• Психологія чуток	4/4		2			2/4
• Масові настрої	4/4		2			2/4
• Чорний піар	4/4		2			2/4
Тема 5. Мода як феномен психології впливу	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3/3					3/3
Разом за модулем 2	30/30	4/2	8/2			18/26

Умови допуску до написання ПМР:

- відвідати 4 з 4-х практичних занять.
- отримати на заняттях 6 з 9-ти можливих оцінок та 1 оцінку за володіння темою, що виноситься на самостійне опрацювання.

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- ознайомлення зі змістом основних понять до теми;
- опрацювання першоджерел;
- підготовка інформаційних повідомлень до теми;
- виконання індивідуальних завдань.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 3. МАСОВА ПОВЕДІНКА ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ ВПЛИВУ

План:

Мета: розкрити соціально-психологічну сутність масової поведінки, показати можливості психологів з управління стихійної масовою панікою.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль психологів у процесі управління стихійною масовою поведінкою.

Основні поняття

Маса, натовп, мудрість натовпу, єдина душа натовпу, інтелект маси, наслідування, види натовпу (оказіональний, конвенційний, панічний, афективний, користолобний, бунтівний).

План:

1. Психологія мас Г. Лебона та Г. Тарда.
2. Поняття про натовп. Типологія натовпу.
3. Мудрість натовпу

Література

Основна література

1. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).
2. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 — 188 с. С. 20-67.

Додаткова література

3. Кальба, Я. Психологія мас Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 207 с.
4. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
5. Назаретян А.П.. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
6. Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ-М, 2001. 592 с.
7. Психология человеческой агрессивности: Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2001. 655 с.
8. Різун В.В. Маса. — Київський університет, 2003. 118 с.
9. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Дайте визначення поняття «натовп».
2. Проаналізуйте відмінності між поглядами Г. Лебона і Г. Тарда.
3. Назвіть основні види натовпу.
4. Яка різниця між конвенційним та користолобним натовпами?
5. Які основні причини виникнення мас називає Д. Ольшанський?

Тема 4. ВПЛИВ НА МАСОВУ ПОВЕДІНКУ

Мета: розкрити соціально-психологічну сутність масової паніки, чуток та масової агресії, показати можливості психологів з управління стихійної масовою панікою.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль психологів у процесі управління стихійною масовою поведінкою.

Основні поняття	<i>Масова паніка, масова агресія, експресивна агресія, імпульсивна агресія, афективна агресія, агресивний азіотаж, ворожа агресія, інструментальна агресія, чутки, чутки-бажання, чутки-страшилки, агресивні чутки, згладжування, загострення, адаптація чуток, плітки.</i>
------------------------	---

План:

1. Масова паніка.
2. Масова агресія.

Література

Основна література

1. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).
2. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 — 188 с. С. 67-102.

Додаткова література

1. Кальба, Я. Психология мас Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 207 с.
2. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
3. Назаретян. А.П. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
4. Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ-М, 2001. 592 с.
5. Психология человеческой агрессивности: Хрестоматия / Сост.К. В. Сельченко. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2001. 655 с.
6. Різун В.В. Маси. — Київський університет, 2003. 118 с.
7. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Дайте визначення поняття «паніка».
2. Проаналізуйте відмінності між соціальними та фізіологічними чинниками виникнення паніки.
3. Яка різниця між масовою панікою та масовою агресією?
4. Розкрийте значення терміну "агресія".
5. Які основні причини агресії називає З. Фройд?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5 МАСОВІ ПСИХІЧНІ СТАНИ ТА ПРОЯВИ

Мета: поглиблення знань про масові психічні стани та прояви

Професійна спрямованість: уміння здійснювати порівняльний аналіз основних масових психічних станів та проявів, причини їх виникнення та закономірності функціонування.

Основні поняття	<i>Масова паніка, масова агресія, експресивна агресія, імпульсивна агресія, афективна агресія, агресивний ажіотаж, ворожа агресія, інструментальна агресія.</i>
------------------------	---

План

1. “Циркулярна реакція” як механізм стихійної масової поведінки
2. Масова паніка.
  - Поняття про масову паніку й умови її виникнення.
  - Способи впливу на поведінку панічного натовпу.
3. Масова агресія.
  - Масова агресія й умови її виникнення.
  - Способи впливу на агресивний натовп.

Практичне завдання

Розробіть програму профілактики виникнення і поширення паніки, а також заходи оперативної протидії паніці.
Розробіть програму профілактики виникнення і поширення масової агресії, а також заходи оперативної протидії масовій агресії

Література

Основна література

1. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).
2. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 – 188 с. С. 67-102.

Додаткова література

1. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. — СПб.: Питер, 2001. 352 с.
2. Изард, К. Э. Психология эмоций. - М. ; СПб. ; Киев : Питер, 2007. - 460 с..
3. Кальба, Я. Психологія мас Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 207 с.
4. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
5. Назаретян А.П.. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
6. Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ-М, 2001. 592 с.
7. Психология человеческой агрессивности: Хрестоматия / Сост.К. В. Сельченко. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2001. 655 с.
8. Різун В.В. Маси. — Київський університет, 2003. 118 с.
9. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
10. Шуровьески Д. Мудрость толпы. - М., 2007. — 304 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте відмінності між експресивною агресією та інструментальною агресією.
2. Які основні причини виникнення масової агресії?
3. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6 ПСИХОЛОГІЯ ЧУТОК

Мета: поглиблення знань про чутки та умови їх виникнення

Професійна спрямованість: уміння здійснювати порівняльний аналіз чуток, причини їх виникнення та закономірності функціонування.

Основні поняття	<i>Чутки, чутки-бажання, чутки-страшилки, агресивні чутки, згладжування, загострення, адаптація чуток, плітки.</i>
------------------------	--

План

1. Чутки, види чуток.
2. Витоки та умови виникнення чуток.
3. Циркуляція чуток.
4. Способи впливу на процес розповсюдження чуток.
5. Плітки як різновид чуток.

Практичне завдання

Розробіть програму профілактики виникнення і поширення чуток, а також заходи оперативної протидії чуткам.

Література

Основна література

1. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 – 188 с. С. 102-170.
2. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).

Додаткова література

1. Кальба, Я. Психологія мас Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 207 с.
2. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. – Мн.: Харвест, 2001. – 688 с.
3. Назаретян А.П.. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
4. Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ-М, 2001. 592 с.
5. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 608 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Назвіть основні види чуток.
2. Проаналізуйте рівень ефективності різноманітних заходів, що використовуються з метою профілактики виникнення чуток.
3. Які є критерії для класифікації чуток?
4. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7

МАСОВІ НАСТРОЇ

Мета: поглиблення знань про масові психічні стани та прояви

Професійна спрямованість: уміння здійснювати порівняльний аналіз основних масових психічних станів та проявів, причин їх виникнення та закономірностей функціонування.

Основні поняття	<i>Настрій, суспільні настрої, рівень домагань, цикли розвитку настроїв, рівні масових настроїв, види масових настроїв, функції масових настроїв, функціональні різновиди настроїв.</i>
------------------------	---

План:

1. Поняття про масові настрої.
2. Природа масових політичних настроїв.
3. Масові настрої в політиці.
4. Механізми впливу на масові настрої.
5. Прогнозування масових настроїв.

Практичне завдання

Розробіть анкету для емпіричного дослідження масових політичних настроїв

Література

Основна література

1. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»).

Додаткова література

1. Кальба, Я. Психологія мас Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 207 с.
2. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
3. Назаретян. А.П. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
4. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 — 188 с.
5. Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ-М, 2001. 592 с.
6. Різун В.В. Маси. — Київський університет, 2003. 118 с.
7. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Назвіть основні механізми впливу на масові настрої.
2. Проаналізуйте рівень ефективності різноманітних способів прогнозування масових настроїв.
3. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8

ЧОРНИЙ ПІАР

Мета: поглиблення знань про чорний піар

Професійна спрямованість: уміння здійснювати порівняльний аналіз основних технологій чорного піару.

Основні поняття	<i>Чорний піар. Технології маніпулювання свідомістю. Реклама. Сейлз промоушн. Продакт плейсмент. Піар (зв'язки з громадськістю). Принципи чорного піару. Принцип внутрішніх умов. Принцип латеральності. Принцип проекції. Принцип стереотипу-архетипу. Принцип самоіндукції. Принцип комунікації. Принцип взаємного задоволення потреб. Принцип "підкорення". Піартехніки: реалізація сугесії. Інформаційний бумеранг, або ефект Едіна. Створення міфів. Теорії змови. "Чарівне ягня". "Рятівник". Проголошення істини. Примітивізація дійсності. Слоган. Робота зі стереотипами. Витік інформації. "Буденна розповідь". Емоційний резонанс. Ефект першого слова. Метод подвійних аудиторій. Метод громадського обурення. Чорна риторика. Риторика. Техніка. Діалектика. Еристика. Рабулістика.</i>
------------------------	--

План

1. Поняття про чорний піар. Принципи чорного піару.
2. Піартехніки: реалізація впливу.
3. Чорний піар і чорна риторика.
4. Принципи та правила чорної риторики.

Практичне завдання

Наведіть приклади використання чорного піару в сучасній українській політиці

Література

Основна література

1. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб./ [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. –К.: ЗАТ “ВПІОЛ”, 2011. – 248 с..
2. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 – 188 с. С. 170-188.

Додаткова література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с..
2. Бойко О.Д. Анатомія політичного маніпулювання / О.Д.Бойко. - Ніжин, 2007.-223 с.
3. Бредмайер К. Черная риторика: Власть и магия слова / К.Бредмайер. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. - 240 с..
4. Трайндл А. Нейромаркетинг: Визуализация эмоций / А.Трайндл. -М" 2007.-114 с..
5. Цуладзе А.М. Политические манипуляции, или Покорение толпы / А.М.Цуладзе. - М.: Книжный дом "Университет", 1999. - 144 с.
6. Шейнов В.П. Психологическое влияние / В.П.Шейнов. - Минск, 2007. - 640 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте рівень ефективності різноманітних заходів, що використовуються з метою профілактики виникнення чорного піару (в політиці та в бізнесі).

Тема для самостійного опрацювання

МОДА ЯК ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЇ ВПЛИВУ

Мета: поглиблення знань моду та її вплив на особу й спільноту

Професійна спрямованість: уміння здійснювати аналіз феномену моди.

Основні поняття	<i>Мода, модність, модник, конформізм, наслідування, реклама.</i>
------------------------	---

План:

1. Феномен моди.
2. Психологічні механізми моди.
3. Функції моди.
4. Елементи розповсюдження моди.
5. Парадокс “модника”.

Завдання для самостійної роботи

▪ опрацювати питання	3 години
▪ опрацювати основні поняття	1 година
▪ описати образ сучасного «модника»	1 година

Оцінювання

▪ перевірка рівня засвоєння знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»). С. 256-274.

Додаткова література

1. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
2. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 — 188 с.
3. Назаретян. А.П. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
4. Орлова Л. Азбука моды. — М.: Просвещение, 1988. 176 с.
5. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ 2

Умовою допуску до ПМР є виконання всіх обов'язкових видів робіт, передбачених програмою курсу.

I. Тестові завдання (максимальна кількість балів – 20).

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Психологія мас Г. Лебона та Г. Тарда.
2. Поняття про натовп. Типологія натовпу.
3. Способи управління натовпом
4. “Циркулярна реакція” як механізм стихійної масової поведінки
5. Масова паніка.
6. Масова агресія.
7. Чутки, види чуток.
8. Витоки та умови виникнення чуток.
9. Циркуляція чуток.
10. Способи впливу на процес розповсюдження чуток.
11. Плітки як різновид чуток
12. Поняття про масові настрої.
13. Природа масових політичних настроїв.
14. Масові настрої в політиці.
15. Механізми впливу на масові настрої.
16. Прогнозування масових настроїв.
17. Поняття про чорний піар. Сугестія як психолінгвістична основа чорного піару.
Принципи чорного піару.
18. Феномен моди.
19. Психологічні механізми моди.
20. Функції моди.

III. Професійно-орієнтовані завдання (оцінюються від 0 до 50 балів та виконується протягом вивчення навчальної дисципліни).

Максимальна кількість балів – 50.

1. Розробіть програму профілактики виникнення і поширення паніки, а також заходи оперативної протидії паніці.
2. Розробіть програму профілактики виникнення і поширення масової агресії, а також заходи оперативної протидії масовій агресії
3. Розробіть програму профілактики виникнення і поширення чуток, а також заходи оперативної протидії чуткам.
4. Розробіть анкету для емпіричного дослідження масових політичних настроїв
5. Наведіть приклади використання чорного піару в сучасній українській політиці

Модуль 3. Маніпулятивний вплив

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Змістовий модуль 4. Маніпулювання у різних сферах суспільного життя						
Тема 6. Основні поняття та сутність маніпулятивного впливу	3/3	2/2				1/1
• Маніпулювання як вид впливу	4/6		2/2			2/4
• Типологія політичних маніпуляторів	4/4		2			2/4
• Особливості здійснення сугестивного впливу в інтернеті	4/4		2			2/4
Тема 7. Маніпулювання у релігійній сфері	3/1	2				1/1
• Маніпулювання в неорелігійних культах	4/4		2			2/4
Тема 8. Конформізм	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ)*	3/3					3/3
Разом за модулем 3	30/30	4/2	8/2			18/26

Умови автоматичного допуску до ПМР:

- відвідати 4 заняття (з 4 занять практичного курсу).
- одержати 6 оцінок (з 9 можливих) та 1 оцінку за володіння темою, що виноситься на самостійне опрацювання.

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- ознайомлення зі змістом основних понять до теми;
- опрацювання першоджерел;
- робота над індивідуальними завданнями.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 6. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Мета: виявити основні технології маніпуляції масовою поведінкою, розкрити сутність основних методів захисту від маніпулятивного впливу, формувати у студентів імунітет до маніпулятивного впливу, виховувати почуття відповідальності за рівень своєї інформаційно-психологічної безпеки

Професійна спрямованість: уміння розпізнавати маніпулятивний вплив, підбирати адекватний спосіб психологічного захисту.

Основні поняття	<i>Маніпуляція, махінація, маніпулятивний вплив. Об'єкт маніпулювання. Жертва маніпулювання. Суб'єкт маніпулювання. Інструменти маніпулювання. "Мішені" впливу. Інформаційний вплив. Інформаційно-психологічна безпека особи.</i>
------------------------	---

План:

1. Походження й еволюція феномену "маніпуляція".
2. Маніпулювання як вид психологічного впливу.
3. Маніпулювання в історичному аспекті.
4. Основні поняття маніпулятивного впливу.

Література

Основна література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с..

Додаткова література

3. Берн Е. Ігри, у які грають люди. — Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 256 с
4. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.
5. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л.Доценко. - СПб.; Речь, 2003. - 304 с.
6. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. — СПб: Питер, 2000. — 448 с.
7. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г.Кара-Мурза. - М. : Алгоритм, 2004. - 528 с.
8. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. — Мн.: Харвест, 2001. — 688 с.
9. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч.пос. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 448 с.
10. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
11. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с..

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Дайте визначення поняття «маніпуляція».
2. Проаналізуйте комунікативні прийоми і технології, що зараз широко використовуються для маніпуляції суспільною свідомістю.
3. Яка різниця між маніпуляцією міжособистісною та масовою?
4. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

Тема 7. МАНІПУЛЮВАННЯ У РЕЛІГІЙНІЙ СФЕРІ

Мета: вивчити основні технології маніпуляції масовою свідомістю й поведінкою в релігійній сфері, розкрити сутність основних методів захисту від маніпулятивного впливу, формувати у студентів імунітет до маніпулятивного впливу, виховувати почуття відповідальності за рівень своєї інформаційно-психологічної безпеки

Професійна спрямованість: уміння розпізнавати маніпулятивний вплив, підбирати адекватний спосіб психологічного захисту.

Основні поняття	<i>Неохристиянські системи, неосхідні системи, неоязичницькі системи, сатанинські системи, квазінаукові системи, квазіокультурні системи, комерційні системи, містичний шлях звільнення, мантри, релігійний маркетинг, місія, ефект індукованої харизматичності, харизматичні рухи, деструктивний культ, групи деструктивних змін особистості, методи, засновані на груповому тиску.</i>
------------------------	--

План:

1. Сучасні деструктивні секти.
2. Засоби маніпулятивного впливу на людей у процесі вербування.
3. Психологічні проблеми жертв маніпулятивного впливу деструктивних сект.

Література

Основна література

1. Аринин, Е.И. Психология религии.- Владимир, ред.изд.комплекс ВлГУ,2005-108с.-С.80-91
2. Дворкин, А. Л. Сектоведение: тоталитарные секты. Опыт систематического исследования / А. Л. Дворкин. – Нижний Новгород: Изд-во Братства св. А. Невского, 2002.
3. Сафронов, А.Г. Психология религии./ А.Г.Сафронов – Киев, Ника-Центр,2002. Глава 7. Ст. 152-159, 170-210.

Додаткова література

1. Волков Е.Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Жур. практ. психолога.- 1996.- № 1. – С. 102-109.
2. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания (реформирования мышления) // Жур. практ психолога – 1996. - № 3. – С. 76-82.
3. Волков Е.Н. Основные модели контроля сознания (реформирования мышления) // Жур. практ психолога 1996. - № 5. – С. 87-93.
4. Волков, Е.Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Жур. практич. психолога. –1996. - № 1. – С. 102-109.
5. Деструктивные психотехники. Под ред. И. Митрофановой. Перевод с англ. — «Janusbooks», С-Пт: «Экслибрис», 2002. — 224 с.
6. Духовно-нравственные ценности и проблема смысла жизни в основных конфессиях и культах: Учеб.пособие для вузов.- 2-е изд., испр. И доп./Автор-составитель Н.Я.Безбородова.- Липецк:ЛГПУ, 2005.-70с.-С.45-59. С.45-59. Сафронов, А.Г. Харизматические системы в современном обществе. //Вісник ХДУ №429: Сб.наук.пр. - Харків: ХДУ, 1999. - С.50-55
7. Шелковая, Н.В. Введение в религиоведение./ Н.В.Шелковая. – Ростовн/Д.:Феникс, 2007. – 416 с.: ил.- (Высшее образование).-С.348-373.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте комунікативні прийоми і технології, що зараз широко використовуються для маніпуляції свідомістю в деяких релігійних організаціях.
2. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №9
МАНІПУЛЮВАННЯ ЯК ВИД ВПЛИВУ

Мета: формувати у студентів знання про особливості маніпулятивного впливу
Професійна спрямованість: отримати знання про основні способи розпізнавання маніпулятивного впливу

Основні поняття	<i>Маніпуляція, махінація, інформаційно-психологічна безпека особистості, психологічна війна, актуалізація</i>
------------------------	--

План

1. Поняття про маніпулювання.
2. Причини маніпулювання
3. Маніпулятивні технології
4. Механізми маніпулювання
5. Маніпуляція та актуалізація

ІНДЗ	Розробіть інформаційний буклет «Маніпулювання: способи уникнення та протидії»
Групова робота	У підгрупах визначте, якими рисами та характеристиками, зазвичай, володіє людина, що є успішним маніпулятором

Література

Основна література

1. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита.— М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. — 344 с.
2. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

Додаткова література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с..
2. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.
3. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г.Кара-Мурза. - М. : Алгоритм, 2004. - 528 с
4. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч.пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
5. Суська О.О. Інформаційний імунітет:Проблеми психологічного захисту в інформаційному просторі. Монографія. – К., 2008. – 108 с.
6. Цуладзе А. М. Политические манипуляции, или Покорение толпы. М.: Книжный дом "Университет", 1999. — 144 с.
7. Чалдини Р. Психология влияния. – СПб.: Питер, 2007. – 288с.
8. Шейнов В.П. Искусство управлять людьми. – М.: АСТ, Минск: Харвест, 2008. – 512с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Які причини найчастіше зумовлюють використання маніпулювання в міжособистісній взаємодії?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10 ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯТОРІВ

Мета: сформувати навички проведення дослідження за методикою Кейрсі.

Професійна спрямованість: володіння знаннями про основні типи політичних маніпуляторів

Основні поняття	<i>Маніпуляція, соціоніка, екстраверсія, інтроверсія, етика, сенсорика, логіка, інтуїція, страатагема</i>
------------------------	---

План

1. Політичне маніпулювання
2. Психологія жертви маніпулювання
3. Типи політичних маніпуляторів
4. Діагностичне призначення методики Кейрсі.
5. Страатагеми політичного маніпулювання.

Практичне завдання	Проведіть методику Кейрсі на вибірці з 4х осіб; зробіть висновки про схильність досліджуваних до маніпулювання
---------------------------	--

Література

Основна література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с..
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита.— М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. — 344 с.
3. Гавриловська, К. П. (2012) Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу “Психологія масової поведінки”. In: Навчально-методичний комплекс напряму підготовки «Психологія». ЖДУ ім. І. Франка, pp. 163-190. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/21442/1/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85.%20%D0%BC%D0%B0%D1%81.%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf>

Додаткова література

1. Креггер О., Тьюсон Дж.М.- Типы людей и бизнес.- М.: Персей, 1995.- 560 с.
2. Юнг К. Психологические типы / Под ред. В.Зеленского.- СПб.: Ювента, М.: Прогресс-Универс, 1995.- 716 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу
Контрольні питання і завдання:

1. Яким є методологічне підґрунтя методики Кейрсі?.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №11

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ В ІНТЕРНЕТІ

Мета: сформувати знання про особливості здійснення сугестивного впливу в інтернеті.

Професійна спрямованість: володіння знаннями про особливості здійснення сугестивного впливу в інтернеті.

Основні поняття	<i>Інтернет. Соціальна мережа в інтернеті. Сугестивний вплив в інтернеті. Принципи сугестивної лінгвістики. Сугестивна лінгвістика. Принципи сугестивної лінгвістики. Лінгвістичні прийоми сугестії в інтернеті. Медіавіруси. Комп'ютерні ігри. Блоги. Маніпулятивний потенціал блогів. Сугестивні можливості блогів. Властивості блогів: Легкість публікацій. Доступність. Соціальний характер. Вірулентність. Можливість синдиціювання. Взаємозв'язок. Відкритість комунікації. Зворотний зв'язок.</i>
------------------------	--

План

1. Інтернет як нове середовище сугестивного впливу.
2. Сугестія в інтернеті: інформаційно-комунікативні передумови.
3. Сугестивний вплив в інтернеті як аспект соціальних комунікацій.
4. Принципи сугестивної лінгвістики в інтернетній комунікації.
5. Приклади лінгвістичних прийомів сугестії в інтернеті.

Практичні завдання	<i>Розробіть систему психологічних рекомендацій для батьків, які занепокоєні тим, що їх діти забагато часу проводять у соціальних мережах Запропонуйте програму одноденного тренінгу для підлітків «Інтернет як джерело ресурсів для саморозвитку» Запропонуйте програму одноденного тренінгу для підлітків «Безпечний Інтернет»</i>
---------------------------	--

Література

Основна література

1. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. – К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2011. – 248 с..

Додаткова література

2. Компанцева Л.Ф. Інтернет-лінгвістика: коммунікативно-прагматический и лингвокультурологический подходы : моногр. / Л.Ф.Компанцева. – Луганск : Знание, 2008. – 528 с.
3. Компанцева Л.Ф. Философия Сети Интернет: школа Бернарда Лонергана и славянский опыт : моногр. / Л.Ф.Компанцева. – Луганск : Знание, 2006. – 352 с..
4. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
5. Щербина В.Н. Сетевые сообщества в ракурсе социологического анализа: Опыт рефлексии становления “киберкоммуникативного континуума” / В.Н.Щербина. – Запорожье : Просвіта, 2001. – 228 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Назвіть способи психологічного захисту від негативного впливу в соціальних мережах.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12

МАНІПУЛЮВАННЯ В НЕОРЕЛІГІЙНИХ КУЛЬТАХ

Мета: вивчити основні технології маніпуляції масовою свідомістю й поведінкою в релігійній сфері.

Професійна спрямованість: уміння розпізнавати маніпулятивний вплив, підбирати адекватний спосіб психологічного захисту.

Основні поняття	<i>Неохристиянські системи, неосхідні системи, неоязичницькі системи, сатанинські системи, квазінаукові системи, квазіокультурні системи, комерційні системи, містичний шлях звільнення (Мокша), мантри, релігійний маркетинг, місія, ефект індукованої харизматичності, харизматичні рухи, деструктивний культ, групи деструктивних змін особистості, методи, засновані на груповому тиску.</i>
------------------------	--

План

1. Поняття деструктивного культу й деструктивних методів впливу на свідомість людей у релігійних системах.
2. Маніпуляції свідомістю в неорелігійних культах.
3. Психосоматичні, соматичні й соціальні проблеми жертв культового контролю свідомості.

Практичне завдання	Запропонуйте (тезисно) текст виступу перед молодіжною аудиторією, в якому йдеться про маніпуляції свідомістю в неорелігійних культах, механізми залучення особистості в релігійні секти, наслідки перебування в них. Розробіть інформаційний буклет «Релігійні деструктивні секти: способи розпізнавання та уникнення»
---------------------------	---

Література

Основна література

1. Аринин, Е.И. Психология религии. - Владимир, ред. изд. комплекс ВлГУ, 2005-108с. - С.80-91
2. Дворкин, А. Л. Сектоведение: тоталитарные секты. Опыт систематического исследования / А. Л. Дворкин. – Нижний Новгород: Изд-во Братства св. А. Невского, 2002.
3. Сафронов, А.Г. Психология религии. / А.Г. Сафронов – Киев, Ника-Центр, 2002. Глава 7. Ст. 152-159, 170-210.

Додаткова література

4. Волков Е.Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Жур. практ. психолога. - 1996. - № 1. – С. 102-109.
5. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания (реформирования мышления) // Жур. практ. психолога – 1996. - № 3. – С. 76-82.
6. Волков Е.Н. Основные модели контроля сознания (реформирования мышления) // Жур. практ. психолога 1996. - № 5. – С. 87-93.
8. Волков, Е.Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Жур. практич. психолога. –1996. - № 1. – С. 102-109.
9. Деструктивные психотехники. Под ред. И. Митрофановой. Перевод с англ. — «Janusbooks», С-Пт: «Экслибрис», 2002. — 224 с.
10. Духовно-нравственные ценности и проблема смысла жизни в основных конфессиях и культах: Учеб. пособие для вузов. - 2-е изд., испр. И доп. / Автор-составитель Н.Я. Безбородова. - Липецк: ЛГПУ, 2005. - 70с. - С.45-59. Сафронов, А.Г. Харизматические системы в современном обществе. // Вісник ХДУ №429: Сб. наук. пр. - Харків: ХДУ, 1999. - С.50-55
11. Шелковая, Н.В. Введение в религиоведение. / Н.В. Шелковая. – Ростовн/Д.: Феникс, 2007. – 416 с.: ил. - (Высшее образование). - С.348-373.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте комунікативні прийоми і технології, що зараз використовуються для маніпуляції свідомістю в деяких релігійних організаціях.
2. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

Тема для самостійного опрацювання

КОНФОРМІЗМ

Мета: вивити сутність та причини виникнення конформізму.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати причини проявів конформізму та їх можливі наслідки.

Основні поняття	<i>Види конформізму, поступливість, підпорядкування, зовнішній конформізм, внутрішній конформізм, ілюзії сприймання, автокінетичний рух, соціальне інфікування, навіюваність, груповий тиск, згуртованість групи, влада ситуації, фундаментальна помилка атрибуції, нормативний вплив, інформаційний вплив, особистісні та культурні чинники конформізму, протидія соціальному тиску.</i>
------------------------	---

План

1. Види конформізму.
2. Поступливість та підпорядкування
3. Емпіричні дослідження конформізму
4. Особистісні та культурні чинники конформізму
5. Протидія соціальному тиску (за Д. Маєрс)

Завдання для самостійної роботи

▪ опрацювати питання	3 години
▪ опрацювати основні поняття	2 години

Оцінювання

▪ перевірка рівня засвоєння знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Майєрс Д. Соціальна психологія. СПб, 1999. – 688 с. С. 268-310.
2. Милграм С. Експеримент в соціальній психології — СПб.: Издательство «Питер», 2000. — 336 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»). С. 193-238.
3. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии») С. 67-82.
4. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других! (серия «Главный учебник»). – СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. – 336 с.. С. 222-256.

Додаткова література

1. Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. – Мн.: Харвест, 2001. – 688 с.
2. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч.пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
3. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 608 с.
4. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ 3

Умовою допуску до ПМР є виконання всіх обов'язкових видів робіт, передбачених програмою курсу.

I. Тестові завдання (максимальна кількість балів – 20).

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Маніпулювання як вид психологічного впливу.
2. Причини маніпулювання
3. Маніпулятивні технології
4. Механізми маніпулювання
5. Політичне маніпулювання
6. Психологія жертви маніпулювання
7. Типи політичних маніпуляторів.
8. Інтернет як нове середовище сугестивного впливу.
9. Сугестія в інтернеті: інформаційно-комунікативні передумови.
10. Принципи сугестивної лінгвістики в інтернетній комунікації.
11. Приклади лінгвістичних прийомів сугестії в інтернеті.
12. Сучасні деструктивні культи
13. Поняття деструктивного культу й деструктивних методів впливу на свідомість людей у релігійних системах.
14. Маніпуляції свідомістю в неорелігійних культах.
15. Психосоматичні, соматичні й соціальні проблеми жертв культового контролю свідомості.
16. Види конформізму.
17. Поступливість і підпорядкування
18. Емпіричні дослідження конформізму
19. Особистісні та культурні чинники конформізму
20. Протидія соціальному тиску (за Д. Маєрс)

III. Професійно-орієнтовані завдання (оцінюються від 0 до 50 балів та виконується протягом вивчення навчальної дисципліни).

Максимальна кількість балів – 50.

1. Розробіть інформаційний буклет «Маніпулювання: способи уникнення та протидії»
2. Розробіть інформаційний буклет «Релігійні деструктивні секти: способи розпізнавання та уникнення»
3. Запропонуйте (тезисно) текст виступу перед молодіжною аудиторією, в якому йдеться про маніпуляції свідомістю в неорелігійних культах, механізми залучення особистості в релігійні секти, наслідки перебування в них.
4. Розробіть систему психологічних рекомендацій для батьків, які занепокоєні тим, що їх діти забагато часу проводять у соціальних мережах
5. Запропонуйте програму одноденного тренінгу для підлітків «Безпечний Інтернет»

Модуль 4. Захист від маніпулювання

Назви змістових модулів і тем	денна форма/ заочна форма					
	Всього годин	кількість годин				
		лекції	практичні	лабораторні	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Змістовий модуль 5. Способи захисту від маніпулятивного впливу						
Тема 9. Захист від маніпулятивного впливу	4/6	2/2				2/4
• Захист від маніпулювання	4/4		2/2			2/4
• Розпізнавання брехні в міжособистісному спілкуванні	4/4		2/2			2/4
Тема 10. Сучасні пособи протистояння деструктивному впливу	6/1	2				4/1
• Розпізнавання основних прийомів нейролінгвістичного програмування у комунікативних ситуаціях	4/4		2/2			2/4
• Психологічні ігри:розпізнавання та протидія	5/5					5/5
Виконання ІНДЗ (ПОЗ) *	3/3					3/3
Разом за модулем 4	30/30	4/2	6/6			20/22

Умови автоматичного одержання оцінки за модуль:

- відвідати 3 заняття (з 3 занять практичного курсу).
- одержати 5 оцінок (з 7 можливих) та 1 оцінку за володіння темою, що виноситься на самостійне опрацювання.

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання питань з плану практичного заняття;
- ознайомлення зі змістом основних понять до теми;
- опрацювання першоджерел;
- робота над професійно-орієнтованим завданням.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 9. ЗАХИСТ ВІД МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Мета: вивчити основні технології маніпуляції масовою поведінкою, розкрити сутність основних методів захисту від маніпулятивного впливу, формувати у студентів імунітет до маніпулятивного впливу, виховувати почуття відповідальності за рівень своєї інформаційно-психологічної безпеки

Професійна спрямованість: уміння розпізнавати маніпулятивний вплив, підбирати адекватний спосіб психологічного захисту.

Основні поняття	<i>Захист від маніпулювання. Внутрішньоособистісний захист. Міжособистісний захист. Специфічний і неспецифічний психологічний захист. Несвідома та свідомі форми захисту від маніпулювання. Поняття психологічного захисту. Види психологічного захисту. Міжособистісні та внутрішньоособистісні захисти. Механізми психологічного захисту: відхід, вигнання, блокування, управління, завмирання, ігнорування. Розпізнавання маніпулювання. Відстеження всіх змін ситуації спілкування. Неправильне співвідношення виграш - плата. Дисбаланс у розподілі відповідальності за проведені дії та прийняті рішення. Деформація врівноваженості елементів ситуації. Невідповідність інформації, що передається різними каналами. Прагнення стереотипізувати поведінку адресата впливу. Незрозумілий дефіцит часу на ухвалення рішення. Несподівана зміна фонових станів. Частий і очевидний прояв психічних автоматизмів. Стан звуження свідомості. Маніпулювання, від яких не варто захищатися. Як протистояти маніпулюванню організаціям та компаніям.</i>
------------------------	---

План:

1. Поняття, форми й методи психологічного захисту.
2. Маніпулювання, від яких не варто захищатися.
3. Розпізнавання маніпуляції в живому спілкуванні.
4. Механізми психологічного захисту: відхід, вигнання, блокування, управління, завмирання, ігнорування.

Література

Основна література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с..
2. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб./ [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. –К.: ЗАТ “ВПІОЛ”, 2011. – 248 с.

Додаткова література

3. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.
4. Душкина М.Р. Корпорация "Я" - психологическая безопасность. Противостояние влиянию в деловом общении / М.Р.Душкина, - М., 2005. -208 с.
5. Суська О.О. Інформаційний імунітет:Проблеми психологічного захисту в інформаційному просторі. Монографія. – К., 2008. – 108 с.
6. Цуладзе А. М. Политические манипуляции, или Покорение толпы. М.: Книжный дом "Университет", 1999. — 144 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Як розпізнати маніпуляції у спілкуванні?
2. Порівняйте різні механізми психологічного захисту від маніпулювання. Яким із них Ви найчастіше користуєтесь?

Тема 10. СУЧАСНІ СПОСОБИ ПРОТИСТОЯННЯ ДЕСТРУКТИВНОМУ ВПЛИВУ

Мета: надати інформацію про НЛП як технологію зміни поведінки людей, розкрити соціально-психологічну сутність НЛП.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль і значення психологічної війни в політиці.

Основні поняття	<i>Нейролінгвістичне програмування, базові пресупозиції, посттравматичний стресовий розлад</i>
------------------------	--

План:

1. Сутність нейролінгвістичного програмування й особливості його використання.
2. Особливості застосування нейролінгвістичного програмування в політичній сфері.
3. Нейролінгвістичне програмування та профілактика терористичної діяльності.
4. Ефективність методик НЛП у ліквідації наслідків посттравматичних стресових розладів.

Література

Основна література

1. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. — СПб: Питер, 2000. — 448 с.
2. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.
3. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб./ [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. –К.: ЗАТ “ВПІОЛ”, 2011. – 248 с.

Додаткова література

1. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. Перераб. изд. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. - 384с.
2. Зазыкин В.Г. Психологические основы проницательности. /Учебно-методическое пособие. Кострома.-1994.
3. Знаков В. Психология понимания неправды. – СПб: Питер, 2002.
4. Психологические операции и противодействие им. — М., 1993
5. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – 608 с.
6. Тернер Дж. Социальное влияние. — СПб.: Питер, 2003.
7. Чалдини Р. Психология влияния. — СПб.: Питер, 2003.
8. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с..

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу.

Контрольні питання і завдання:

1. Наведіть приклади ситуацій, де нині використовується НЛП.
2. Проаналізуйте можливості застосування нейролінгвістичного програмування в політичній сфері.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №9

Захист від маніпулювання

Мета: розкрити сутність основних методів захисту від маніпулятивного впливу, формувати у студентів імунітет до маніпулятивного впливу, виховувати почуття відповідальності за рівень своєї інформаційно-психологічної безпеки

Професійна спрямованість: уміння розпізнавати маніпулятивний вплив, підбирати адекватний спосіб психологічного захисту.

О	<i>Захист від маніпулювання. Несвідомий (напівсвідомий) захист. Захисні механізми психіки. Груповий</i>
с	<i>психологічний захист. Стратегії психологічного захисту: групове табу; створення ілюзії неуразливості;</i>
н	<i>однорідність; колективна раціоналізація; груповий ритуал; самоізоляція; груповий міф; інгруповий</i>
о	<i>фаворитизм; тиск на інакодумців; самоцензура; соціальний стереотип; чітка регламентація правил</i>
в	<i>сприйняття "чужих"; фіксація внутрішньогрупової статусної ієрархії; формалізація внутрішньогрупової</i>
ні	<i>комунікації; пояснення групових невдач та негараздів зовнішніми чинниками.</i>
п	<i>Свідомий захист. Симптоми та індикатори потенційної наявності маніпулювання. Зміни в емоційному</i>
о	<i>стані адресата маніпулювання: дисбаланс; незвичайність (нестандартність) емоцій; повторюваність</i>
н	<i>емоцій; різкий сплеск емоцій, який видається невмотивованим за об'єктивних обставин.</i>
я	<i>Пасивний захист від маніпулювання. Форми пасивного захисту. Ухилення та відмова від контакту.</i>
т	<i>Техніки ухилення. Техніка відмови. Прийоми збереження спокою в ситуаціях пасивного захисту.</i>
т	<i>Активний захист. Основні фази активного захисту. Модель протидії маніпулюванню, що ґрунтується на</i>
я	<i>шести правилах. Базові стратегії та механізми психологічного захисту.</i>

План:

1. Способи протидії маніпулюванню
2. Несвідомий захист.
3. Свідомий захист.
4. Пасивний захист.
5. Активний захист.

ІНДЗ

Підготуйте програму одноденного тренінгу «Захист від маніпулювання».

Література

Основна література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции. — М., 1996
3. Сидоренко Е.В. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.
4. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб./ [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. –К.: ЗАТ “ВПОЛ”, 2011. – 248 с.

Додаткова література

1. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. — М., 1997.
3. Душкина М.Р. Корпорация "Я" - психологическая безопасность. Противостояние влиянию в деловом общении / М.Р.Душкина, - М., 2005. -208 с.
4. Зазыкин В.Г. Психологические основы проницательности. /Учебно-методическое пособие. Кострома.-1994.
5. Знаков В.В. Макиавеллизм, манипулирование поведения и взаимопонимание в межличностных отношениях // Вопросы психологии. № 6, 2002.
6. Суська О.О. Інформаційний імунітет:Проблеми психологічного захисту в інформаційному просторі. Монографія. – К., 2008. – 108 с.
7. Щерба Н.Н. Безопасность человека. Безопасность общества. — Санкт-Петербург, 1994.
8. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте дієвість застосування різних методів захисту від маніпулювання.
2. Охарактеризуйте ключові поняття теми. Занотуйте їх до робочого зошиту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10

РОЗПІЗНАВАННЯ БРЕХНІ В МІЖОСОБИСТІСНОМУ СПІЛКУВАННІ

Мета: надати інформацію про причини брехні в комунікативних ситуаціях, навчитися розпізнавати брехню, адекватно реагувати на брехню, диференціювати правду та брехню, грамотно вести діалог з метою розкриття правди.

Професійна спрямованість: уміння аналізувати прояви нещирості в спілкуванні.

Основні поняття	<i>Брехня, неправда, нещирість, чесність, виправдання, сумління, страх, емоції, почуття. Критичність, вербальна інформація, невербальне мовлення. Міміка, пластика, пози, жести, дотик, тактильний контакт, міжособистісна інтимна зона, особистісна зона, соціальна зона, офіційна (публічна зона), невербальна комунікація.</i>
------------------------	---

План:

1. Причини брехні.
2. Способи виявлення брехні.
  - Спостереження за невербальним мовленням (рухи, жести, міміка)
  - Спостереження за вербальною інформацією (обмовки, паузи, тощо)
  - Встановлення логічних зв'язків та послідовностей в мовленні та діяльності людини.

ІНДЗ	Підготуйте систему вправ для розвитку спостережливості людини з використанням різних видів наочності. Визначте найбільш ефективні способи розвитку спостережливості. Підготуйте програму одноденного тренінгу «Розпізнавання брехні».
Групова робота	Ситуація №1: викликаємо одного добровольця з групи до дошки. Група має задавати йому запитання – як особисті так і загальні. Цей доброволець може відповідати як правду так і брехати. Завдання групи – розпізнати коли він бреше а коли ні (поведінка, рухи, рухи очей тощо сигналізуватимуть про це.) Ситуація №2: група ділиться на 2 команди. Кожна команда придумує по 10 тверджень, 5 з яких правда і 5 брехня. Кожен із членів команди у довільному порядку говорить 1 з 10 тверджень. Команда опонентів має розпізнати правда це чи брехня. І пояснити, чому вони зробили такий висновок. Так команди чергуються - по одному твердженню.

Література

Основна література

1. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии») С. 222-260.
2. Экман П. Психология лжи, — СПб., Питер, 2003. — 272 с
3. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.

Додаткова література

1. Зызыкин В.Г. Психология проницательности. - М: Изд-во РАГС, 2002. - 130 с.
2. Знаков В. Психология понимания правды. - 1999. - 575с.
3. Олдерт Ф. Детекция лжи и обмана. / Пер. с англ. А. Ершова и др. -2-е междунар. изд. - СПб.: Прайм-Еврознак, 2005. -320 с.
4. Олдерт Ф. Ложь. Три способа выявления. Как читать мысли лжеца, как обмануть детектор лжи.—СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006 –284с.
5. Равенский Н.Н. Как читать человека. Черты лица, жесты, позы, мимика. —Рипол, 2009г. —560 с.
6. Регуш Л.А. Тренинг педагогической наблюдательности // Вопросы психологии. —№3. —1988.
7. Экман П. Психология лжи. Обмани меня, если сможешь. —СПб.: Питер, 2009. —304 с.
8. Экман П., Фризен У. Узнай лжеца по выражению лица. —Питер, 2009. —272 с.
9. Щербатых, Ю.В.: Искусство обмана. Популярная энциклопедия Издательство: М.: Эксмо-Пресс. Переплет: твердый; 544 страниц; 1998 г.
10. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте комунікативні прийоми і технології, що зараз широко використовуються для розпізнавання брехні у спілкуванні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12

РОЗПІЗНАВАННЯ ОСНОВНИХ ПРИЙОМІВ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У
КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЯХ

Мета: надати інформацію про НЛП як технологію зміни поведінки людей, розкрити соціально-психологічну сутність НЛП, надати інформацію про способи розпізнавання деструктивного впливу за допомогою НЛП

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль і значення НЛП у процесі впливу.

Осно вні поня ття	<i>Нейролінгвістичне програмування. Пресупозиції. Збирання інформації. Репрезентативні системи. Візуали. Аудіали. Кінестетики. Дигітали. Калібрування й підлаштовування. Мета і види калібрування. П'ять ключових індикаторів станів людини. Підлаштовування до фізіології. Підлаштовування до голосу. Підлаштовування до мови і характеру мислення. Підлаштовування до переконань та цінностей. Підлаштовування до особистого досвіду. Підлаштовування до дихання. Приєднання та ведення. Основні прийоми нейролінгвістичного програмування. Основні нелінгвістичні технології: прийом експлуатації аудіопатернів; прийом використання візуальних архетипів; прийом маркування тексту; прийом застосування субмодальностей; прийом використання каталепсії; прийом вікової регресії; прийом руйнації (підміни) шаблонів; прийом оцінювання поведінки як результату позитивного наміру; прийом гри на асоціації чи дисоціації; прийом підлаштовування. Лінгвістичні технології. Сублімінальний вплив.</i>
--------------------------------------	---

План:

1. Базові пресупозиції нейролінгвістичного програмування.
2. Репрезентативні системи.
3. Основні нелінгвістичні технології
4. Лінгвістичні технології
5. Сублімінальний вплив

ІНДЗ	Розробіть інформаційний буклет для самореклами у трьох варіантах: для візуалів, аудіалів, кінестетиків.
Групова робота	У підгрупах визначте, якими є провідні репрезентативні системи членів групи

Література

Основна література

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с..
2. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб./ [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. –К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2011. – 248 с.

Додаткова література

1. Бавистер С. Основы НЛП: Успех в профессиональной, общественной и личной жизни / С.Бавистер, А.Викерс. - М., 2008. - 336 с.
2. Брейкер Х. НЛП-Защита. Скажи "нет" манипуляторам / Х.Брейкер. -СПб.: Вектор, 2009. -192 с.
3. Грановская Р.М. Психологическая защита / Р.М.Грановская. -СПб., 2007.-476 с.
4. Ендмюллер А. Техники манипуляции: распознавание и противодействие / А.Ендмюллер, Т.Вильгельм. - М., 2006. - 144 с.
5. Исайчева И. Бей первым. Противостояние манипуляциям / И.Исайчева.-М., 2008. 256с.
6. Панкратов В.Н. Защита от психологического манипулирования / В.Н.Панкратов. - М., 2004. - 208 с.
7. Петрик В.М. 3 історії нейролінгвістичного програмування / В.М.Петрик, К.О.Прокоф'єва // Соціальна психологія. - 2010. - № 2. -С. 176-187.
8. Петрик В.М. Еволюція нейролінгвістичного програмування / В.М.Петрик, К.О.Прокоф'єва // Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. - 2009. - № 2 (5). - С. 87-93.
9. Петрик В.М. До питання про застосування методів НЛП в інформаційно-психологічних операціях / В.М.Петрик, К.О.Прокоф'єва // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. - 2009. - № 2. - С. 71-76.
10. Присяжнюк ММ. Використання нейролінгвістичного програмування для маніпулювання свідомістю / М.М.Присяжнюк // Соціальна психологія. -2008. -№ 5.-С. 137-141.

Інформаційні ресурси: електронна хрестоматія до курсу

Контрольні питання і завдання:

1. Проаналізуйте лінгвістичні та нелінгвістичні технології НЛП.

Тема для самостійного опрацювання

ТЕМА 10. ПСИХОЛОГІЧНІ ІГРИ: РОЗПІЗНАВАННЯ ТА ПРОТИДІЯ

Мета: надати інформацію про психологічні ігри, розкрити соціально-психологічну сутність психологічних ігор, надати інформацію про способи розпізнавання психологічних ігор

Професійна спрямованість: уміння аналізувати роль і значення психологічних ігор у процесі спілкування.

Основні поняття	<i>Ігри, розваги, процедури й ритуали, структурний аналіз, транзакційний аналіз, автономія</i>
------------------------	--

План

1. Аналіз ігор.
2. Життєві ігри
3. Подружні ігри
4. Командні ігри
5. Ігри нижчого світу
6. Ігри під час терапії

Завдання для самостійної роботи

▪ опрацювати питання	3 години
▪ опрацювати основні поняття	2 години

Оцінювання

▪ перевірка рівня засвоєння знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
--	----------

Література

Основна література

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 256 с
2. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.

Додаткова література

1. Джеймс М., Дженгвард Д. Рожденные выигрывать. Трансактный анализ с гештальт-упражнениями. Пер. С англ./общ. / Ред. и послесл. Л.А. Петровской М., 1993
2. Макаров В.В., Макарова Г.А. Игры, в которые играют... в России. Психологические игры новой России. - М.: Академический проект; 2004.
3. Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога. Техники транзактного анализа и психосинтеза. - М.: Изд-во Эксмо, 2004.
4. Осипова А.А. Общая психокоррекция. Учебное пособие. - М.: Сфера, 2002
5. Рудестам К. Групповая психотерапия - СПб, Питер Ком, 1999
6. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

ЗАВДАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ 4

Умовою допуску до ПМР є виконання всіх обов'язкових видів робіт, передбачених програмою курсу.

I. Тестові завдання (максимальна кількість балів – 20).

II. Теоретичні завдання (оцінюються від 0 до 30 балів).

Максимальна кількість балів – 30.

1. Поняття, форми й методи психологічного захисту від маніпулювання.
2. Маніпулювання, від яких не варто захищатися.
3. Механізми психологічного захисту: відхід, вигнання, блокування, управління, завмирання, ігнорування
4. Сутність нейролінгвістичного програмування й особливості його використання.
5. Базові пресупозиції нейролінгвістичного програмування.
6. Репрезентативні системи.
7. Сублімінальний вплив
8. Несвідомий (напівсвідомий) захист від маніпулювання.
9. Свідомий захист від маніпулювання.
10. Пасивний захист від маніпулювання.
11. Активний захист від маніпулювання.
12. Комплексний захист від маніпулювання
13. Причини брехні.
14. Способи виявлення брехні.
15. Спостереження за невербальним мовленням (рухи, жести, міміка)
16. Спостереження за вербальною інформацією (обмовки, паузи, тощо)
17. Аналіз психологічних ігор.
18. Життєві ігри, подружні ігри – розпізнавання і протидія
19. Командні ігри, ігри під час терапії – розпізнавання і протидія
20. Протидія соціальному тиску

III. Професійно-орієнтовані завдання (оцінюються від 0 до 50 балів та виконується протягом вивчення навчальної дисципліни).

Максимальна кількість балів – 50.

1. Підготуйте систему вправ для розвитку спостережливості людини з використанням різних видів наочності.
2. Розробіть інформаційний буклет для самореклами у трьох варіантах: для візуалів, аудіалів, кінестетиків.
3. Підготуйте програму одноденного тренінгу «Захист від маніпулювання».
4. Підготуйте програму одноденного тренінгу «Розпізнавання брехні в міжособистісному спілкуванні».

ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Умови допуску до екзамєну

- Здано теми для самостійного опрацювання (викладачу на індивідуальній консультації)
- Виконано професійно-орієнтовані завдання.
- Є оцінки на рівні 61-100 балів за кожен з модулів.

Структура екзаменаційного білета

Екзаменаційний білет включає **три види** завдань.

I. Тестове завдання (максимальна кількість балів - 20).

II. Теоретичне питання (максимальна кількість балів - 30).

Теоретичні питання

1. Поняття про вплив. Мета впливу.
2. Види впливу.
3. Групові феномени та їх дослідження у психології впливу.
4. Групові ефекти та їх дослідження у психології впливу..
5. Зараження як вид психологічного впливу.
6. Наслідування як вид психологічного впливу.
7. Навіювання як вид психологічного впливу.
8. Психічні епідемії.
9. Гіпнотичне навіювання
10. Еріксонівський гіпноз
11. Поняття про переконування. Чинники ефективності переконуючого впливу.
12. Поняття про переконування. Прагнення до точності. Прагнення до послідовності. Прагнення до соціального схвалення.
13. Самопрезентація. Чинники самопрезентації.
14. Презентація своєї привабливості
15. Презентація своєї компетентності
16. Демонстрація високого статусу і влади
17. Основні стратегії міжособистісного впливу за Р. Чалдіні (Правило взаємного обміну. Зобов'язання і послідовність.)
18. Основні стратегії міжособистісного впливу за Р. Чалдіні (Соціальний доказ. Вподобання.)
19. Основні стратегії міжособистісного впливу за Р. Чалдіні (Авторитет. Дефіцит.)
20. Експериментальні дослідження у психології впливу (Експеримент Нормана Трипплетта, Хоторнські дослідження, Парадокс Лап'єра)
21. Експериментальні дослідження конформізму.
22. Експериментальні дослідження феномену підпорядкування.
23. Психологія мас Г. Лебона та Г. Тарда.
24. Поняття про натовп. Типологія натовпу.
25. Способи управління натовпом
26. "Циркулярна реакція" як механізм стихійної масової поведінки
27. Масова паніка.
28. Способи впливу на панічну поведінку
29. Масова агресія.
30. Способи впливу на агресивну поведінку
31. Чутки, види чуток.
32. Витоки та умови виникнення чуток.
33. Циркуляція чуток.
34. Способи впливу на процес розповсюдження чуток.
35. Плітки як різновид чуток

36. Поняття про масові настрої.
37. Природа масових політичних настроїв.
38. Масові настрої в політиці.
39. Механізми впливу на масові настрої.
40. Прогнозування масових настроїв.
41. Поняття про чорний піар. Сугестія як психолінгвістична основа чорного піару. Принципи чорного піару.
42. Феномен моди.
43. Психологічні механізми моди.
44. Функції моди.
45. Маніпулювання як вид психологічного впливу.
46. Причини маніпулювання
47. Маніпулятивні технології
48. Механізми маніпулювання
49. Політичне маніпулювання
50. Психологія жертви маніпулювання
51. Типи політичних маніпуляторів.
52. Інтернет як нове середовище сугестивного впливу.
53. Сугестія в інтернеті: інформаційно-комунікативні передумови.
54. Сучасні деструктивні культу
55. Поняття деструктивного культу й деструктивних методів впливу на свідомість людей у релігійних системах.
56. Маніпуляції свідомістю в неорелігійних культурах.
57. Психосоматичні, соматичні й соціальні проблеми жертв культового контролю свідомості.
58. Види конформізму.
59. Поступливість і підпорядкування
60. Особистісні та культурні чинники конформізму
61. Протидія соціальному тиску
62. Поняття, форми й методи психологічного захисту від маніпулювання.
63. Механізми психологічного захисту: відхід, вигнання, блокування, управління, замирання, ігнорування
64. Сутність нейролінгвістичного програмування й особливості його використання.
65. Базові пресупозиції нейролінгвістичного програмування.
66. Репрезентативні системи.
67. Сублімінальний вплив
68. Несвідомий (напівсвідомий) захист від маніпулювання.
69. Свідомий захист від маніпулювання.
70. Пасивний захист від маніпулювання.
71. Активний захист від маніпулювання.
72. Комплексний захист від маніпулювання
73. Причини брехні.
74. Способи виявлення брехні.
75. Спостереження за невербальним мовленням (рухи, жести, міміка)
76. Спостереження за вербальною інформацією (обмовки, паузи, тощо)
77. Аналіз психологічних ігор.
78. Життєві ігри, подружні ігри – розпізнавання і протидія
79. Командні ігри, ігри під час терапії – розпізнавання і протидія
80. Протидія соціальному тиску

III. Практичне завдання (виконується протягом вивчення навчальної дисципліни).
Максимальна кількість балів – 50.

1. Розробіть проект інформаційного буклету для школярів «Циганський гіпноз: способи уникнення та протидії»
2. Розробіть проект інформаційного буклету «Як підготуватися до публічного виступу»
3. Наведіть приклади застосування різноманітних стратегій міжособистісного впливу (за Р. Чалдіні) зі сучасних українських реалій
4. Розробіть інформаційний буклет, що презентує Вас як успішного психолога-консультанта, та має за мету привабити нових клієнтів
5. Запропонуйте програму одноденного тренінгу, мета якого: розвинути навички переконування
6. Запропонуйте програму одноденного тренінгу; мета: розвинути навички самопрезентації
7. Опишіть невербальні прояви демонстрації людиною свого високого статусу
8. Розробіть програму профілактики виникнення і поширення паніки, а також заходи оперативної протидії паніці.
9. Розробіть програму профілактики виникнення і поширення масової агресії, а також заходи оперативної протидії масовій агресії
10. Розробіть програму профілактики виникнення і поширення чуток, а також заходи оперативної протидії чуткам.
11. Розробіть проект анкети для емпіричного дослідження масових політичних настроїв
12. Наведіть приклади використання чорного PR в сучасній українській політиці ці
13. Розробіть проект інформаційного буклету «Маніпулювання: способи розпізнавання та протидії»
14. Розробіть проект інформаційного буклету «Релігійні деструктивні секти: як не потрапити в тенета»
15. Запропонуйте (тезисно) текст просвітницького виступу перед молодіжною аудиторією, в якому йдеться про маніпуляції свідомістю в неорелігійних культах, механізми залучення особистості в релігійні секти, наслідки перебування в них.
16. Сформулюйте систему психологічних рекомендацій для роботи з батьками, які занепокоєні тим, що їхні діти забагато часу проводять у соціальних мережах
17. Запропонуйте програму одноденного тренінгу для підлітків «Безпечний Інтернет»
18. Розробіть проект інформаційного оголошення для самореклами психолога-консультанта у трьох варіантах: для візуалів, аудіалів, кінестетиків..
19. Запропонуйте програму одноденного тренінгу «Захист від маніпулювання».
20. Запропонуйте програму одноденного тренінгу «Розпізнавання брехні в міжособистісному спілкуванні»..

ВІДПРАЦЮВАННЯ ПРОПУЩЕНИХ ЗАНЯТЬ

Відпрацювання всіх пропущених занять і ТСО є умовою допуску до іспиту.

Заняття і ТСО мають бути відпрацьовані заздалегідь, у день іспиту відпрацьовувати пропущені заняття не можна.

Способи відпрацювання (один варіант на Ваш вибір):

1. Пройти тестовий контроль з теми пропущеного заняття на особистій консультації у викладача.
2. Розробити презентацію на 15-20 слайдів з теми пропущеного заняття; додати до презентації окремим файлом супровідний текст зі списком літератури.
3. На основі опрацьовного матеріалу теми пропущеного заняття сформулювати 20 тестових питань різних видів (тести на встановлення відповідності (4 шт.), на виключення зайвого (4 шт.), на визначення понять (4 шт.), на встановлення аналогії (4 шт.), а також питання з відкритою відповіддю (4 шт.)).

Всі завдання мають бути виконані українською мовою.

Рекомендована література

Основна:

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 256 с
2. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання / О.Д.Бойко. - К., 2010. -432 с.
3. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью. М.: ЭКСМО, 2003. 384с.
4. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л.Доценко. - СПб.; Речь, 2003. - 304 с.
5. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние — СПб.: Питер, 2001. — 448 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
6. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч.пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
7. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М.: ПЕР СЭ., 2001 – 188 с.
8. Ольшанский Д. В. Психология масс. — СПб.: Питер, 2002. — 368 с. — (Серия «Мастера психологии»)..
9. Сидоренко Е. А. Тренинг влияния и противостояния влиянию. М., Издательство: Речь, 2004. — 256 с.
10. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб./ [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. –К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2011. – 248 с..
11. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других! (серия «Главный учебник»). – СПб.: прайм_ЕВРОЗНАК, 2002. – 336 с.
12. Чалдині Р. Психологія впливу. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 368 с..
13. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. — Минск, 1992. — 56 с.

Додаткова:

1. Александров А.А. Аутотренинг. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2011. – 240 с.
2. Аринин, Е.И. Психология религии.- Владимир, ред.изд.комплекс ВлГУ, 2005-108с.
3. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. Перераб. изд. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. - 384с.
4. Бавистер С. Основы НЛП: Успех в профессиональной, общественной и личной жизни / С.Бавистер, А.Викерс. - М., 2008. - 336 с.
5. Бехтерев В. М. Внушение и его роль в общественной жизни // В. М. Бехтерев. Гипноз. — Д.: Сталкер, 2000. — С. 125—246.
6. Бойко О.Д. Анатомія політичного маніпулювання / О.Д.Бойко. - Ніжин, 2007.-223 с.

7. Бредмайер К. Черная риторика: Власть и магия слова / К.Бредмайер. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. - 240 с..
8. Брейкер Х. Кто дергает за ниточки, или Как не позволить манипулировать собой / Х.Брейкер. - М., 2005. - 256 с.
9. Брейкер Х. НЛП-Защита. Скажи "нет" манипуляторам / Х.Брейкер. - СПб.: Вектор, 2009. -192 с.
10. Бубличенко М. М. Гипнотические приемы в общении. / М. М. Бубличенко. Ростов н/Д: Феникс, 2005. — 112с. (Зеркало души)
11. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. — СПб.: Питер, 2001. 352 с.
12. Волков Е.Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Жур. практ.психолога.- 1996.- № 1. – С. 102-109.
13. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания (реформирования мышления) // Жур. практ психолога – 1996. - № 3. – С. 76-82.
14. Волков Е.Н. Основные модели контроля сознания (реформирования мышления) // Жур. практ психолога 1996. - № 5. – С. 87-93.
15. Волков, Е.Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Жур. практич. психолога. –1996. - № 1. – С. 102-109.
16. Гавриловська, К. П. (2012) Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу “Психологія масової поведінки”. In: Навчально-методичний комплекс напряму підготовки «Психологія». ЖДУ ім. І. Франка, pp. 163-190. <http://eprints.zu.edu.ua/21442/1/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85.%20%D0%BC%D0%B0%D1%81.%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf>
17. Гордеев М.Н. НЛП в психотерапии / М.Н.Гордеев, Е.Г.Гордеева. -М.: ИПТ, 2002.-272 С
18. Грановская Р.М. Психологическая защита / Р.М.Грановская. -СПб., 2007.-476 с.
19. Гуленко В.В., Молодцов А.В. Соционика для руководителя.- Киев: Изд-во Всес. заочн. ун-та управления персоналом, 1991.- 134 с.
20. Дворкин, А. Л. Сектоведение: тоталитарные секты. Опыт систематического исследования / А. Л. Дворкин. – Нижний Новгород: Изд-воБратства св. А. Невского, 2002.
21. Деструктивные психотехники. Под ред. И. Митрофановой. Перевод с англ. — «Janusbooks», С-Пт: «Экслибрис», 2002. — 224 с.
22. Джеймс М., Дженгвард Д. Рожденные выигрывать. Трансактный анализ с гештальт-упражнениями. Пер. С англ./общ. / Ред. и послесл. Л.А. Петровской М., 1993
23. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л.Доценко. - СПб.; Речь, 2003. - 304 с.
24. Духовно-нравственные ценности и проблема смысла жизни в основных конфессиях и культах: Учеб.пособие для вузов.- 2-е изд., испр. И

- доп./Автор-составитель Н.Я.Безбородова.- Липецк:ЛГПУ, 2005.-70с.- С.45-59. С.45-59.
25. Душкина М.Р. Корпорация "Я" - психологическая безопасность. Противостояние влиянию в деловом общении / М.Р.Душкина, - М., 2005. -208 с.
- 26.Ендмюллер А. Техники манипуляции: распознавание и противодействие / А.Ендмюллер, Т.Вильгельм. - М., 2006. - 144 с.
- 27.Зызыкин В.Г. Психология проницательности. - М: Изд-во РАГС, 2002. - 130 с.
- 28.Знаков В. Психология понимания неправды. – СПб: Питер, 2002. 575с.
- 29.Изард, К. Э. Психология эмоций. - М. ; СПб. ; Киев : Питер, 2007. - 460 с..
- 30.Исайчева И. Бей первым. Противостояние манипуляциям / И.Исайчева.- М., 2008. 256с.
31. Кальба, Я. Психологія мас Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2012. - 207 с.
- 32.Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г.Кара-Мурза. - М. : Алгоритм, 2004. - 528 с.
33. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей / Д.Карнеги. - М., 1989. - 288 с.
34. Компанцева Л.Ф. Интернет-лингвистика: коммуникативно-прагматический и лингвокультурологический подходы моногр. / Л.Ф.Компанцева. - Луганск: Знание, 2008. - 528 с.
- 35.Копець Л. Класичні експерименти в психології [Текст] : навч. посібник / Л. Копець. - К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2010. - 283 с.
- 36.Крегер О., Тьюсон Дж.М.- Типы людей и бизнес.- М.: Персей, 1995.- 560 с.
- 37.Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. – Мн.: Харвест, 2001. – 688 с.
- 38.Липецкий М. Л. Внушение и мы. (Наука и прогресс). М.: Знание, 1983. — 96 с.
39. Майерс Д. Социальная психология. СПб, 1999. – 688 с.
- 40.Макаров В.В., Макарова Г.А. Игры, в которые играют... в России. Психологические игры новой России. - М.: Академический проект; 2004.
- 41.Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога. Техники транзактного анализа и психосинтеза. - М.: Изд-во Эксмо, 2004.
- 42.Назаретян А.П.. Агрессия, мораль и кризисы в развитии мировой культуры (Синергетика исторического прогресса). 2-е изд., доработанное и дополненное. М.: Наследие, 1996. 184 с..
- 43.Олдерт Ф. Детекция лжи и обмана. / Пер. с англ. А. Ершова и др. –2-е междунар. изд. –СПб.: Прайм-Еврознак, 2005. –320 с.
- 44.Олдерт Ф. Ложь. Три способа выявления. Как читать мысли лжеца, как обмануть детектор лжи.–СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК , 2006 –284с.

45. Орлова Л. Азбука моды. — М.: Просвещение, 1988. 176 с.
46. Осипова А.А. Общая психокоррекция. Учебное пособие. - М.: Сфера, 2002
47. Панкратов В.Н. Защита от психологического манипулирования / В.Н.Панкратов. - М., 2004. - 208 с.
48. Петрик В.М. До питання про застосування методів НЛП в інформаційно-психологічних операціях / В.М.Петрик, К.О.Прокоф'єва // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. - 2009. - № 2. - С. 71-76.
49. Петрик В.М. Еволюція нейролінгвістичного програмування / В.М.Петрик, К.О.Прокоф'єва // Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони. - 2009. - № 2 (5). - С. 87-93.
50. Петрик В.М. З історії нейролінгвістичного програмування / В.М.Петрик, К.О.Прокоф'єва // Соціальна психологія. - 2010. - № 2. -С. 176-187.
51. Присяжнюк ММ. Використання нейролінгвістичного програмування для маніпулювання свідомістю / М.М.Присяжнюк // Соціальна психологія. -2008. -№ 5.-С. 137-141.
52. Психология масс: Хрестоматия / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара: БАХРАХ-М, 2001. 592 с.
53. Психология человеческой агрессивности: Хрестоматия / Сост.К. В. Сельченко. — Минск: Харвест; М.: АСТ, 2001. 655 с.
54. Равенский Н.Н. Как читать человека. Черты лица, жесты, позы, мимика. —Рипол, 2009г. —560 с.
55. Регуш Л.А. Тренинг педагогической наблюдательности // Вопросы психологии. —№3. —1988.
56. Різун В.В. Маси. — Київський університет, 2003. 118 с.
57. Рудестам К. Групповая психотерапия - СПб, Питер Ком, 1999
58. Сафронов, А.Г. Психология религии./ А.Г.Сафронов — Киев, Ника-Центр, 2002. Глава 7. Ст. 152-159, 170-210.
59. Сафронов, А.Г. Харизматические системы в современном обществе. //Вісник ХДУ №429: Сб.наук.пр. - Харків: ХДУ, 1999. - С.50-55
60. Семечкин Н. И. Социальная психология: Учебник. — Ростов н/Д: «Феникс», 2003. — 608 с.
61. Суська О.О. Інформаційний імунітет: Проблеми психологічного захисту в інформаційному просторі. Монографія. — К., 2008. — 108 с.
62. Тернер Дж. Социальное влияние. — СПб.: Питер, 2003.
63. Трайндл А. Нейромаркетинг: Визуализация эмоций / А.Трайндл. -М" 2007.-114 с..
64. Цуладзе А.М. Политические манипуляции, или Покорение толпы / А.М.Цуладзе. - М.: Книжный дом "Университет", 1999. - 144 с.
65. Чалдини Р. Психология влияния. — СПб.: Питер, 2007. — 288с.
66. Чалдини Р. Переconvання: революційний метод впливу на людей. — Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 352 с.

67. Шейнов В.П. Искусство управлять людьми. – М.: АСТ, Минск: Харвест, 2008. – 512с.
68. Шейнов В.П. Психологическое влияние. – М.: АСТ, Минск: Харвест, 2007. – 764с.
69. Шелковая, Н.В. Введение в религиоведение./ Н.В.Шелковая. – Ростовн/Д.:Феникс, 2007. – 416 с.: ил.- (Высшее образование).-С.348-373.
70. Шуровьески Д. Мудрость толпы. - М., 2007. – 304 с.
71. Щерба Н.Н. Безопасность человека. Безопасность общества. — Санкт-Петербург, 1994.
72. Щербатых, Ю.В.: Искусство обмана. Популярная энциклопедия
Издательство: М.: Эксмо-Пресс. Переплет: твердый; 544 страниц; 1998 г.
73. Экман П., Фризен У. Узнай лжеца по выражению лица. –Питер, 2009. – 272 с.
74. Экман П. Психология лжи. Обмани меня, если сможешь. –СПб.: Питер, 2009. –304 с.
75. Юнг К. Психологические типы / Под ред. В.Зеленского.- СПб.: Ювента, М.: Прогресс-Универс, 1995.- 716 с

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит.

Вимоги до іспиту:

1. Володіння теоретичним матеріалом з курсу «Психологія впливу і протидії маніпуляціям».
2. Зараховано всі завдання, передбачені робочою програмою та інструктивно-методичними матеріалами.
3. Пройдено перевірку рівня засвоєння знань з тем, що виносились на самостійне опрацювання, на консультації у викладача.

5. Методи контролю успішності навчання: поточний тестовий контроль (на кожному практичному занятті), усне опитування, підсумкові модульні роботи, перевірка рівня засвоєння тем, винесених на самостійне опрацювання, іспит.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПМР ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ОЦІНКА	ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ
Тестові завдання (max – 20 балів)	
5 балів	Правильна відповідь на кожне тестове завдання
0 балів	Неправильна відповідь на тестове завдання
Теоретичне завдання (max – 30 балів)	
0-5 балів	Структурованість відповіді, наявність внутрішньої логіки у викладі матеріалу
0-10 балів	Повні та вичерпні визначення основних понять
0-5 балів	Опора на першоджерела, цитування основних ідей
0-10 балів	Повнота відповіді, аналіз усіх аспектів проблеми
Практичне завдання (max – 50 балів)	
0-10 балів	Повнота виконання завдання
0-10 балів	Правильність та вичерпність формулювань
0-10 балів	Повні та чіткі визначення усіх понять
0-10 балів	Розгляд можливих альтернативних способів виконання завдання
0-10 балів	Текст написаний грамотно з дотриманням усіх вимог наукового стилю сучасної української мови

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ГАВРИЛОВСЬКА Ксенія Петрівна

Методичні рекомендації з курсу

«Психологія впливу та протидії маніпуляціям»

Надруковано з оригінал-макету автора

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ЖКТ №10 від 07.12.04
електронна пошта (e-mail): zu@zu.edu.ua